

Fleksibilnost pedagoško-terapijskog tretmana u ratnim uvjetima

Nada Tomušilović, Zlata Knežević i
Vesna Lovaković

UDK 616.89:615.851
Prispjelo: u listopadu 1992.

Psihijatrijska klinika Opće bolnice Osijek

U radu iznosimo neka naša iskustva individualnog i grupnog pedagoškog rada s djecom i omladinom hospitaliziranih na Kliničkom odjelu dječje i adolescentne psihijatrije u Osijeku u ratnim uvjetima.

Govorimo o mogućnosti prilagodbe pedagoških aktivnosti u uvjetima rada i aktualnom psihofizičkom stanju djece, a iznosimo i naša zapažanja grupnih interakcija i ponašanja za vrijeme pedagoškog postupka.

Ključne riječi: hospitalizirana djeca i adolescenti, pedagoški rad, ratni uvjeti

Na Kliničkom odjelu dječje i adolescentne psihijatrije u Osijeku provodi se individualni i grupni pedagoški tretman s ciljem da se očuva i ojača »zdravi« dio djetetove ličnosti i da se kroz suradnju sa školom i obitelji održi integritet djeteta u njegovom socijalnom miljeu.

S obzirom na to da na Odjelu hospitaliziramo uglavnom djecu školske dobi, poseban akcenat u radu stavljen je na usvajanje školskog gradiva koje se realizira kroz obradu konkretnih sadržaja preko čega se utječe na stvaranje odgovarajućih metoda i tehnika učenja, a nedostatak kojih je vrlo čest uzrok neuspjeha u školi liječene djece. Teškoće usvajanja školskog gradiva, prikazane u našem radu, nisu etiološki određene organskim čimbenicima niti intelektualnim deficitom, već su uglavnom psihogene prirode, odraz su nesvjesnog ambivalentnog stava roditelja prema školi, nemogućnosti sublimiranja psihičke energije u učenju zbog teškoća koje je dijete imalo u prethodnim razvojnim fazama, kao i djetetovih smetnji na afektivnom planu.

Takvo dijete ne možemo motivirati za spoznajama samo vanjskim sredstvima i u tom slučaju osobito moramo voditi računa o relacijskom karakteru motivacije kako je pojmovno određuje Nitten.

U sklopu pedagoškog tretmana provedeni su i drugi programi među kojima posebno mjesto zauzimaju likovni radovi na zadane i slobodne teme kojima djeca na simboličan i prikriven način otkrivaju unutrašnje sadržaje i odnose s vanjskim svijetom, fantazme, osjećaje maštanja, sliku o sebi, doživljaj porodične sredine... kao i grupne igre primjerene dobi i psihičkim karakteristikama hospitalizirane djece s didaktičkim i terapijskim učinkom.

Za vrijeme trajanja rata u Osijeku osim drugih oblika terapije organiziran je i pedagoški rad. Izmjena terapije u grupnom radu omogućila je djeci postojanje prijelaznih objekata, što pridonosi bržem prevladavanju anksioznosti i separacijskih strahova.

Sve su pedagoške aktivnosti maksimalno prilagođene ratnim uvjetima. Rad s djecom odvija se u skućenom podrumskom prostoru, gdje smo praktično sve oblike dječjeg angažmana provodili u jednoj prostoriji.

U takvim uvjetima u vrijeme većih napada na grad nismo inzistirali na usvajanju školskog gradiva osim učenja kraćih recitacija i organiziranje natjecanja u rješavanju zadataka iz matematike. Primijetili smo izražene teškoće koncentracije, blagu otklonjenu pažnju i smanjenje njezina opsega.

U odnosu na stanje prije rata djeci je trebalo više ponavljanja da zapamte određene sadržaje. Negativni učinci otežavaju primanje podataka, sputavaju obradu zabilježenih opažajnih sadržaja, reprodukciju zapamćenog i povezivanje predodžbi.

Dječji sastavi na zadane teme sadržajno, stilski i gramatički u usporedbi s onima pisanim u mirnodopsko vrijeme nisu značajno različiti.

Posebnu smo pažnju posvetili likovnom izražavanju djece jer tom metodom rada na površinu izbijaju svjesni i nesvjesni sadržaji, tako da su djeca svakodnevno dobijala zadatak da naprave crteže na zadane i slobodne teme.

Zapazili smo da su dječji crteži bogatijeg sadržaja i da su češće praćeni maštanjem i asocijacijama, što smo shvatili kao znak pozitivnog transfernog prijenosa čak i u djece koja su u prijašnjem bolničkom liječenju očito-

vala otpore (imali smo nekoliko djece hospitalizirane po drugi put).

Na slobodnim crtežima prevladavaju veseli motivi iz dječjeg života: cvijeće, sunce, leptiri, dakle kod slobodnih tema djeca izbjegavaju crtati rat. Što se tiče zastupljenosti ljudskih likova, tu ne opažamo značajniju razliku u odnosu na crteže napravljene prije rata.

Crteži na zadanim ratnim temama sadrže dosta agresivnih elemenata: djeca crtaju oružje, ljudskim likovima u većem broju slučajeva crtaju suze, nokte, a u usporedbi sa slobodnim temama, na ovim radovima ima više brisanja, osjenčavanja i jačeg pritiska olovke na papir.

Za djecu mlađeg uzrasta organizirali smo igre slikovnim materijalima i sredstvima (plastelin, glinamol), te igre građenja i sastavljanja elemenata. Znamo da ove aktivnosti pridonose osjećaju slobode i izražavaju sadržaje kojima se dijete svjesno ili podsvjesno bavi bilo da su ti sadržaji konkretni ili potječu iz neodređenih osjećajnih i spoznajnih sfera. Primijetili smo da djeca nesvjesno ponavljaju uobičajene sadržaje pa smo ih bez nametanja naših ideja i rješenja morali više puta poticati na nove igre, teže su sami pronalazili nove sadržaje.

U nekim igrama koje zahtijevaju koncentraciju i strpljenje u radu, npr. slaganje PUZZLI, primijetili smo nedovoljnu upornost i odustajanje kad se naide na prepreku, što je osobito izraženo u djece koja su inače sklona takvom reagiranju.

Opservacijom ponašanja djece u grupi opažamo jače izražen osjećaj pripadnosti grupi i potrebu da se bude dio jedne cjeline i da se nešto dijeli s drugima (kao strah, anksioznost i negativni efekti tako i sva pozitivna doživljavanja).

Također smo opazili da unutar grupe ima manje sukoba i rivalitetnog očitovanja, ali su djeca i adolescenti često u prvi plan nastojali staviti neku somatsku tegobu, npr. glavobolju, probavne smetnje.

Djeca su svo vrijeme rata bila stalno angažirana uz naše nastojanje da sve aktivnosti budu primjerene nji-

hovi aktualnim sposobnostima, uz maksimalno uvažavanje načela postupnosti i primjerenosti.

Vodili smo računa o uspostavljanju sklada između preferiranih oblika aktivnosti djeteta i aktivnosti koje su nam stajale na raspolaganju u okvirima pedagoškog rada.

ZAKLJUČAK

U radu smo iznijeli naša zapažanja o mogućnosti prilagođavanja individualnog i grupnog pedagoškog tretmana djece i omladine u novonastalim ratnim uvjetima.

Poseban akcent stavili smo na likovni izraz djece, motiviranost za usvajanje nastavnih sadržaja, sposobnosti koncentracije, te opservaciju grupnih interakcija u tijeku pedagoškog postupka. Bogatije sadržaje slobodnih crteža, praćene maštanjem i asocijacijama shvatili smo kao znak pozitivnog transfernog prijenosa, a dominantne vesele motive kao nastojanje da se sačuvaju idilična slika od prije rata i kao stanovit bijeg od surove stvarnosti. U igrama s likovnim materijalima i sredstvima zapažamo češće nesvjesno ponavljanje istih rješenja i smanjenu kreativnost.

LITERATURA

1. Belamarić D. Dijete i oblik, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
2. Borojević B. Ljudi u ratu, Globus, Zagreb, 1981.
3. Gruden Z. Psihoterapijska pedagogija, Zagreb, 1990.
4. Nikolić S. Svijet dječje psihe, Prosvjeta, Zagreb, 1985.
5. Pečnjak V. Psihologija saznavanja, Svjetlost, Sarajevo 1981.
6. Pražić B. Duševna bolest i likovni izraz, Defektologija 1966; (2)
7. Rakić N. Motivacija i školsko učenje, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1977.
8. Klain E. Ratna psihologija i psihijatrija. Glavni sanitetski stožer Republike Hrvatske, Zagreb 1992.
9. Storr A. Ljudska agresivnost, Nolit, Beograd 1989.

Abstract

FLEXIBILITY OF PEDAGOGIC-THERAPEUTIC TREATMENT IN WAR CONDITIONS

Nada Tomušilović, Zlata Knežević and Vesna Lovaković

Department of Psychiatry for General Hospital Osijek

In the work we expose our experience in individual and group pedagogical work with children and youth hospitalized at the Clinical Department for Children and Adolescent Psychiatry in Osijek in war conditions.

I speak about adaptation of pedagogic activities in the war conditions and about real psychophysical condition of the children. Also we expose our observations of group interactions and conduct during the pedagogic treatment.

Key words: hospitalized children and adolescents, pedagogical work, war conditions

Received: October, 1992